

*к. п. н., ст. викладач кафедри хімії,
екології та методики їх навчання Задорожна О. М.*

ЕКОЛОГІЧНІ ПЕРЕКОНАННЯ ЯК СКЛАДОВА ЕКОЛОГІЧНОЇ СВІДОМОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ХІМІЇ

Екологічні проблеми, які існують на сьогодні у суспільстві набувають все більшої актуальності. Ці проблеми зумовлені великомасштабним, антропогенним навантаженням на навколишнє середовище, що призводить, як до локальних, так і до глобальних негативних змін, поступового руйнування механізму цілісного функціонування біосфери в планетарному масштабі.

Одним із способів вирішення екологічних проблем та засобів захисту природи, в умовах сучасної екологічної кризи вкрай необхідною стала проблема формування екологічних переконань у майбутніх учителів хімії, які вирішуватимуть освітні, виховні проблеми молодого покоління і виконуватимуть культурологічні, громадянські та соціальні функції в суспільстві.

Аналіз наукових праць свідчить, що велику кількість досліджень присвячено еколого-педагогічній тематиці: екологічній освіті, екологічному вихованню, формуванню екологічного мислення, свідомості (Г. Білецька, І. Костицька, Н. Негруца, Г. Пономарьова та ін.), проте проблема формування екологічних переконань у майбутніх учителів хімії залишається досить актуальною, та є досі не розкритою, адже у сучасному суспільстві виникає потреба у підготовці майбутнього педагога, який має цілеспрямовано виховувати екологічно грамотне, підрастаюче покоління, особлива можливість яка є в учителя хімії. Для цього і сам учитель повинен мати відповідні погляди і переконання на проблеми взаємодії людини і природи.

Метою статті є обґрунтування проблеми екологічних переконань як складової екологічної свідомості майбутніх учителів хімії на основі аналізу психолого-педагогічної літератури.

Понятійний апарат цієї проблеми сягає своїм корінням у XVII століття.

Аналіз психолого-педагогічних наукових праць (Я. Коменський [3], В. Сухомлинський [5], К. Ушинський [6], та ін.) свідчить, що дослідники неодноразово розглядали поняття “переконання”.

Я. Коменський у педагогічній праці “Велика дидактика” аналізував проблему формування істини і переконань насамперед через свідчення відчуттів: “Істина і точність знання також залежать від свідчення відчуттів. Чим більше знання спирається на відчуття, тим воно певніше. Тому коли ми бажаємо прищепити учням істинне й тверде знання речей, взагалі треба навчати всього через особисте спостереження і чуттєвий доказ” [3, с. 159].

В. Сухомлинський розглядав переконання, як не лише усвідомлення людиною істинності світоглядних та моральних понять, а й як особисту її готовність діяти відповідно до цих правил і понять. Переконаність ми спостерігаємо тоді, коли діяльність людини мотивується світоглядом, коли істинність того чи іншого поняття не тільки не викликає в людині сумнівів, а й формує її суб’єктивний стан, її особисте ставлення до істини [5, с. 18].

Отже, видатні педагоги-класики в основу формування переконання ставлять істину знань. Тобто, за їх словами, лише ті знання, в істинності яких людина впевнена можуть стати її переконаннями.

Дану проблему розглядали не лише педагоги-класики, а й сучасні психологи Л. Орбан-Лембрик [4], Ю. Трофімов [6], які вважають, що поняття “переконання” має низку смислових значень, котрі різняться одне від одного. По-перше, утворюючи впорядковану систему поглядів і уявлень людини, сукупність переконань виступає, як її світогляд; по-друге, під переконанням розуміють процес засвоєння людиною зовнішнього світу, що передбачає якісну зміну вихідних установок під впливом життєвого досвіду й зовнішніх чинників; по-третє, про переконання говорять, як про спосіб свідомого та організованого впливу на психіку індивіда ззовні, про метод впливу на свідомість людини через звернення до її власного критичного судження, що використовується в комунікації та взаємодії [6, с. 434].

Таким чином, сучасні психологи під поняттям “переконання” розуміють

низку смислових значень, які мають складну психологічну структуру.

Отже, проаналізувавши літературні джерела, можемо узагальнити визначення поняття переконання, як основу соціогенних мотивів, особистих поглядів, що базуються на знаннях, які засвоєні особистістю протягом усього життя.

Формування переконань у майбутніх учителів хімії трактується, як процес засвоєння нових знань, який відбувається шляхом свідомого та організованого впливу на психіку особистості ззовні, під час особистого спостереження, що підтверджується чуттєвим доказом. А тому важливу роль під час навчання майбутніх учителів хімії відіграють їх знання з хімічних дисциплін та розуміння взаємозв'язку хімії з навколишнім природним середовищем. Важливу роль відіграє безпосередня участь у природоохоронній роботі, природоохоронних акціях, адже за словами В. Сухомлинського “Природа – благодатне джерело виховання людини. Але з пізнання природи лише починається становлення розуму, почуттів, поглядів, переконань” [5, с. 143].

Більшість педагогів (С. Совгіра, Г. Тарасенко, І. Фролов та ін.) вважають, що екологічні переконання, є одним із компонентів екологічного світогляду, які становлять синтез із екологічними знаннями, екологічною свідомістю, узагальненою системою поглядів, цінностей та духовності.

Г. Тарасенко, зазначає, що у процесі формування екологічних переконань у майбутніх учителів хімії важливу роль відіграють емоційно-ціннісні стосунки (почуття, емоції), зокрема переконання: єдності людини і природи (екологічне виховання), необхідності збереження навколишнього природного середовища (суспільно-громадянське виховання), дієвості естетичного чинника гармонізації стосунків людини й природи (естетичне виховання) [5, с. 28]. Автор зазначає, що: “...екологічні переконання – це один із основних компонентів екологічного світогляду до якого також входять: пізнання, знання, ціннісна оцінка, мислення, свідомість і конкретні практичні дії (відповідна до наявної свідомості поведінка)” [1, с. 76].

Аналіз праць науковців привів до висновку, що набуті хімічні та екологічні знання становлять основу для подальшого формування переконань у майбутніх учителів хімії. Дослідники зазначають, що для того, щоб у світогляді індивіда досягти послідовності “знання – переконання – діяльність”, потрібно “перевести” знання в переконання. При цьому знання треба перетворити в гнучку систему поглядів людини на світ, на її місце в ньому, пропустивши через почуттєво-емоційну сферу особистості. У цьому разі послідовність основних елементів буде такою: “знання – емоції – мислення – свідомість – істина – переконання – діяльність” [6, с. 76].

Згідно з вище сказаним можна стверджувати, що екологічні та хімічні знання тісно пов’язані з екологічною свідомістю майбутніх учителів хімії. Проблемою дослідження екологічної свідомості займалися А. Кмець [2], А. Ковальов [6] та ін., які під екологічною свідомістю розуміють сукупність екологічних та хімічних знань, поглядів, переконань, емоцій, уявлень (як індивідуальних, так і групових) про взаємозв’язки у системі “людина – природа” і в самій природі, існуючого ставлення до природи, а також відповідних стратегій і технологій взаємодії з нею.

Зміст екологічної свідомості розкривається через поняття “екологічні знання”, “екологічна свідомість”, “екологічна діяльність” та “екологічні переконання”. А. Кмець зазначає, що прямий вплив на формування екологічної свідомості має рівень сформованості екологічних знань особистості, особисто-суб’єктивне ставлення її до природи [2, с. 103].

Таким чином, ми бачимо, що екологічні та хімічні знання формують екологічну свідомість, на основі якої формуються екологічні переконання, майбутніх учителів хімії.

Для засвоєння екологічних та хімічних знань важливо не лише залучити студентів до різних видів екологічної та природоохоронної роботи, але в першу чергу створити умови, які б забезпечили розвиток глибокого інтересу до цих видів діяльності. Засвоєння майбутніми учителями хімії екологічних та хімічних знань, згідно з якими формуються їх екологічні переконання, що

є складовою екологічної свідомості, відбувається під час безпосередньої участі у практичному виконанні хімічних досліджень та природоохоронній роботі.

Таким чином, на основі вище сказаного ми можемо стверджувати, що виконання практичних досліджень з хімії та природоохоронна робота відіграє важливу роль у формуванні екологічних переконань, як складової екологічної свідомості у майбутніх учителів хімії, оскільки має широкі можливості для закріплення екологічних та хімічних знань, формування екологічної свідомості, забезпечує для студентів безпосередній контакт з природою, Усвідомлення студентами актуальності природоохоронної роботи забезпечується у функціонуванні системи “людина – суспільство – природа”.

Список використаних джерел:

1. Задорожна О.М. Формування світоглядних переконань студентів у природоохоронній діяльності / О.М. Задорожна; МОН України Уманський держ. Пед. ун-т ім. Павла Тичини. – Умань : ВПЦ «Візаві», 2018. 212 с.
2. Кмець А. Роль екологічних знань у формуванні екологічної свідомості студентів / Алла Кмець // Вища освіта України. – 2002. – № 4. – С 99-103.
3. Коменський Я.А. Вибрані педагогічні твори / Ян Амос Коменський; під ред. з біографічним нарисом і примітками А.А. Красновського. – К. : Рад. школа, 1940. – Т.1. : Велика дидактика. – 1940. – 248 с.
4. Орбан-Лембрик Л. Е. Соціальна психологія: Підручник: У 2 кн. Кн.1 : Соціальна психологія особистості і спілкування. / Л.Е. Орбан-Лембрик – К. : Либідь, 2004. – 576 с.
5. Сухомлинський В. О. Вибрані твори : в 5 т. / В.О. Сухомлинський. – К.: Рад. школа, 1976. – Т. 2. 670 с.
6. Трофімов Ю. Л. Психологія: підручник / Ю.Л. Трофімов, В.В. Рибалка, П.А. Гончарук [та ін.]; за ред. Ю.Л. Трофімова. – К. : Либідь, 2001. – 560 с.